

K vybraným latinským písomným pamiatkam byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku – archívny výskum

Ľubomíra Wilšínská

Abstrakt

Výskum písomných pamiatok v latinskom jazyku z prostredia byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku patrí k základným výskumným zámerom Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV. Štúdia nadväzuje na aktuálne poznatky z výskumu latinských písomností k dejinám historického Mukačevského biskupstva, ktoré v minulosti siahalo aj na územie východného Slovenska. Osobitne dôležitou na prelome 18. a 19. storočia bola monastická tradícia, ktorá stála v centre života cirkvi. Baziliánski mnísi sa svojím mníšskym životom v monastieroch výrazne podieľali na rozvoji duchovného života. Monastiere nepredstavovali len asketické školy, ale aj intelektuálne centrá, v ktorých mnísi viedli svoj každodenný život a venovali sa písaniu významných duchovných diel. V štúdiu prezentujeme predovšetkým zistenia z výskumov, ktoré boli zamerané na štúdium archívnych a knižničných fondov v rímskych i vatikánskych inštitúciách v rokoch 2015 a 2019.

Kľúčové slová

Byzantsko-slovanská kultúra a tradícia, latinské písomné pamiatky, archívny výskum, historické Mukačevské biskupstvo, monastická tradícia, baziliáni.

Latinská i východná (byzantsko-slovanská) duchovnosť a kultúra predstavujú cenné svedectvo nielen o kultúrnej úrovni nositeľov tradícií, ale predovšetkým poskytujú možnosti pre výskum kultúrnej komunikácie. K písomným pamiatkam byzantsko-slovanskej tradície pod Karpatmi patria predovšetkým rukopisné cyrilské i latinské texty a tiež písomnosti v ľudovom jazyku. V slovenskom prostredí ešte v prvej polovici 19. storočia možno badať veľmi bohatú literárnu produkciu v latinskom jazyku. Niet pochyb, že latinská kultúra tvorila živú súčasť pri rozvoji slovenskej národnej kultúry.¹

¹ Bližšie o tom pozri ŠMATLÁK, S.: *Dejiny slovenskej literatúry I. (9. – 18. storočie)*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2002; DORUĽA, J.: *Slováci medzi starými susedmi (môžu byť aj Slováci starí?)*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2015.

Zaujímavý okruh súvisiaci s uplatnením latinského jazyka predstavuje výskum latinských písomných prameňov z prostredia byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku.² Obdobie prelomu 18. a 19. storočia vnímame ako tzv. „zlatý vek“ historického Mukačevského biskupstva.³ Najvýraznejšou osobnosťou bol v tom čase baziliánsky mních a protoigumen (predstavený kláštora) Joannikij Juraj Bazilovič OSBM (1742 – 1821), ktorý bol zároveň autorom latinských a cirkevnoslovanských spisov k dejinám cirkvi, liturgie a mníšskeho a asketického života.⁴ Za pôsobenia Andreja Bačinského, 21. biskupa Mukačevského biskupstva, Bazilovič reformoval kláštorné pravidlá pre baziliánov. Za vrchol jeho asketickej tvorby však považujeme po latinsky písané dielo *Imago vitae monasticae*, ktoré vyšlo v Košiciach v roku 1802 ako Bazilovičovo jediné knižne vydané dielo. Autor v systematickej práci predstavuje slovanskú mníšsku tradíciu v harmónii s latinskou literárnou kultúrou.⁵ V roku 2020 sa podarilo publikovať edíciu tohto diela s prvým slovenským vedeckým prekladom textu prameňa. Kritickému prekladu predchádza úvodná štúdia a súčasťou edície je aj pôvodný latinský text.⁶ Treba zdôrazniť, že v otázke transliterácie špecifického latinského textu sme sa rozhodli zachovať originálny prameň so všetkými lingvistickými znakmi typickými pre novolatinský text vrátane ortografickej, diakritickej a interpunkčnej stránky. Pri klasickej základe sú v texte prítomné mnohé prvky neklasickej latinčiny. V tomto prípade ide predovšetkým o neskorostredovekú latinčinu, najmä scholastický jazyk a tiež viac klasickej varianty renesančnej a humanistickej latinčiny s prítomnosťou novolatinských lexém.⁷ Bazilovič vo svojom diele potvrdil nielen svoj záujem o preniknutie do hĺbok podstaty mníšskeho života, ale tiež mimoriadnu rozhladenosť v problematike. Je dôležité dodať, že práve Bazilovič bol prvým autorom, ktorý sa v takej miere a detailne venoval východnému mníšstvu na Slovensku i v celom podkarpatskom prostredí.

² K tomu pozri WILŠINSKÁ, L.: Slovensko-latinské vzťahy v literatúre z prostredia byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku. In: *Slavica Slovaca: XVI. medzinárodný zjazd slavistov v Belehrade. Príspevky slovenských slavistov*, 2018, roč. 53, č. 3-4 (supplementum), s. 151-157; WILŠINSKÁ, L.: O byzantsko-slovanskej monastickej tradícii na príklade latinskej literárnej tvorby Joannikija Juraja Baziloviča OSBM (1742 – 1821). In: Žeňuch, Peter a kol.: *Pohľady do problematiky cyrilskej písomnej tradície na Slovensku*. Vašíčková, S. – Wilšinská, L. (eds.). Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov – VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019, s.125-133.

³ HARAKSIM, L.: „Zlatý vek“ biskupa A. Bačinského a obrodenské obdobie A. Duchnoviča – dve epochy dejín Rusínov. In: Doruľa, J. (ed.): *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodovania po súčasnosť*. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2000, s. 10-36.

⁴ Bazilovič ako vynikajúci liturgista, historik a apologeta podnes inšpiruje viacerých bádateľov. Dnes už existujú nielen mnohé domáce publikácie zaoberajúce sa jeho literárnymi dielami, ktoré zanechal v latinskom i cirkevnoslovanskom jazyku. V zahraničí sa Bazilovičovi pozornosť venuje predovšetkým na Ukrajine. K tomu pozri LACH, M.: *Il contributo di Giorgio Giovanniccio Bazilovič OSBM alla formazione monastica dei Basiliani dell'eparchia di Mukačevo*. Košice : Dobrá kniha, 2010.

⁵ BASILOVITS, J. G.: *Imago vitae monasticae*. Cassoviae : Ex Typografia Ellingeriana, 1802.

⁶ WILŠINSKÁ, L.: Joannikij Juraj Bazilovič: *Imago Vitae Monasticae / Obraz mníšskeho života*. Štúdia a preklad. Na vydanie pripravila a preklad so štúdiou vyhotovila Lubomíra Wilšinská. In: *Slavica Slovaca*, 2020, roč. 55, č. 4 (supplementum), s. 3-228.

⁷ IJSEWIJN, J. – SACRÉ, D.: *Companion to Neo-Latin Studies. Part II: Literary, Linguistic, Philological, and Editorial Questions*. Leuven : Leuven University Press, 1998, s. 377.

Dôležitosť mníšskej tradície, ktorá formovala a ovplyvňovala kultúru, vzdelanie a duchovnosť v slovanskom i širšom európskom prostredí, je nepopierateľná, najmä pokiaľ ide o byzantskú tradíciu, v ktorej od čias cirkevných otcov mníšska duchovnosť prekvitala a tiež prenikla na západ. V tom čase cirkev získala u mníchov nových stúpcov kresťanskej náuky, najmä preto, že opustili svoj pustovnícky (anachorétsky) životný štýl a začali žiť v komunite. Mnisi utiekli, aby žili v ústraní a našli duševný odpočinok v púšťach alebo kláštoroch, kde sa venovali štúdiu Svätého písma. V druhom storočí vznikol termín askéta. Asketizmus sa nevyznačoval len prísny životom, ale bol podstatou života osamelých; asketizmus však nemôžeme zjednocovať s termínom mníšstvo. Askétmi mohli byť aj laici podrobení miernej náboženskej disciplíne, ale keďže pokánie, kontemplácia, štúdium Písma, modlitba a čistota boli spoločné pre všetkých, termín mních sa používal pre všetkých bez rozdielu.⁸ Práve asketická tvorba Joannikija Juraja Baziloviča, ktorú nám zanechal aj v latinskom jazyku, významne prispieva k výskumu slovensko-latinských i slovansko-latinských kultúrnych a duchovných vzťahov. Sprístupňuje dnes málo jasné reálie monastickej tradície pod Karpatmi z pohľadu latinskej literárnej kultúry a jej prameňov. Odkrýva tiež možnosti na komparatívny výskum duchovnej a kultúrnej tradície byzantského obradu v komparácii s latinským konfesionálnym prostredím.⁹

Špecifiká duchovnej kultúry karpatského regiónu sa odrážajú v textoch rukopisných pamiatok málo známej duchovnej spisby a archívnych výskumov. V tejto časti upriamujeme pozornosť na kľúčové inštitúcie, ktoré ponúkajú výskumný materiál pre štúdium východnej cirkvi prevažne v latinskom a talianskom jazyku. Ponúkame prehľad nami preskúmaných fondov a ich jednotlivých zväzkov, ktoré sme mali možnosť študovať v rímskych i vatikánskych archívoch a knižniciach.

Latinské pramene späté s monastickou tradíciou historického Mukačevského biskupstva uchováva predovšetkým Historický archív Kongregácie pre evanjelizáciu národov alebo «De Propaganda Fide» vo Vatikáne (ďalej APF).¹⁰ Treba pripomenúť, že výskum v APF v minulosti už realizovali aj iní slovenskí vedci.¹¹ Bádateľia v archíve majú možnosť pracovať s prehľadným

⁸ Viac k tomu GALLONE, M. B.: *I basiliani: monachesimo greco nella storia, nella religione e nelle arti*. Bari : Arti grafiche Favia, 1973, s. 99.

⁹ Pozri k tomu napríklad ŽEŇUCH, P. – БЕЛЯКОВА, Е. В. – НАЙДЕНОВА, Д. – ЗУБКО, Р. – MARINČÁK, Š.: *Užhorodský rukopisný Pseudozonar. Pravidlá mníšskeho a svetského života z prelomu 16. – 17. storočia / Ужгородский рукописный Псевдозонар. Правила монашеской и светской жизни рубежа XVI-XVII вв. Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae*, V. Bratislava – Moskva – Soфія – Košice : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov – VEDA, vydavateľstvo SAV – Институт российской истории РАН – Кирило-Методиевски научен център БАН – Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka, 2018.

¹⁰ L' Archivio Storico della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o «de Propaganda Fide», Via Urbano VIII, 16, 00120 Città del Vaticano.

¹¹ K tomu pozri ZAVARSKÝ, S.: K latinským pamiatkam spätým so zjednotenou cirkvou byzantsko-slovanského obradu na Slovensku (17. a 18. storočie) – prehľad výskumu. In: Peter Žeňuch et alii: *Pohlady do problematiky cyrilскеj písomnej tradície na Slovensku*. Vašičková, S. – Wilšinská, E. (eds.): Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019, s. 115-120; ZAVARSKÝ, S.: Správa z výskumu v Historickom archíve Kongregácie pre evanjelizáciu národov alebo «De Propaganda Fide» (APF) a v Archíve Kongregácie pre náuku viery (ACDF). In: *Slavica*

inventárom fondov: N. Kowalsky OMI – J. Metzler OMI: *Inventario dell'Archivio Storico della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o «De Propaganda Fide»*, 3^a edizione ampliata (Studia Urbaniana 33). Roma : Pontificia Universitas Urbaniana, 1988, 170 pp.

Fond Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali je zložený z dvadsiatich zväzkov, z ktorých zv. XVII (Settentrione: Rutenia, Polonia, Kiovia, Ungaria, 1658 – 1666) a zv. XVIII (Settentrione: Ruteni, 1658 – 1668) sú podľa horespomenutého inventára „východiskovým prameňom k dejinám «Ruténie» v danom období“.

Congregazioni particolari (Ruteni) obsahuje dvadť jeden zväzkov (1670 – 1860). Tu sa nachádzajú spoločné pravidlá sv. Bazila Veľkého, arcibiskupa kapadóckej Cézarey.¹² V roku 1777 totiž biskup Bačinský inicioval prepracovanie mníšskych pravidiel baziliánov v Mukačevskom biskupstve, ktorí dovtedy dodržiavali pravidlá Veljamína Rutského.¹³ Mali sme možnosť nahliadnuť do týchto *Pravidiel Rádu sv. Bazila Veľkého* od metropolitu Veljamína Rutského.¹⁴ Bazilovič následne reformoval Rutského pravidlá v roku 1797.

Vo fonde Ungheria e Transilvania je k dispozícii osem zväzkov (1622 – 1892). Zv. V, fol. 184-185 obsahuje list zo dňa 31. januára 1738, ktorý mukačevský novic Rádu sv. Bazila Veľkého Samuel Kalliány poslal kardinálovi Vincentiovi Petrovi, vtedajšiemu prefektovi Kongregácie pre šírenie viery. Okrem iného v ňom novic píše, že sa chce vrátiť na štúdiá do Ríma:

„*Celsissime, ac Eminentissime Princeps, et Cardinalis, Domine mihi benignissime! [...] oramus demississime Eminentiam Vestram, qvatenus dignaretur sua benigna interpositione efficere, ut in Julio, aut Augusto, sacra fidei professione, possemus Romam redire ad continuanda nostra desiderantissima Studia [...].*“

Tento zväzok tiež obsahuje dokumenty k Rádu sv. Benedikta a k Rádu menších bratov v Uhorsku. V nasledujúcom zväzku (1761 – 1777) nachádzame zoznamy kovertitov na katolícku vieru v Uhorsku a Transylvánii¹⁵ a tiež misie Rádu sv. Pavla prvého pustovníka v Uhorsku.

Slovaca, 2016, roč. 51, č. 1, s. 83-84; LACKO, M.: *Unio Uzhorodensis Ruthenorum Carpathicorum cum Ecclesia catholica*. Roma : Pontificum Institutum Orientalium Studiorum, 1965, s. 193-256.

¹² L'Archivio Storico della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o «de Propaganda Fide» (=APF), *Congregazioni particolari (Ruteni)*, zv. XXIX, fol. 302-306. *Regulae Communes S. Patris nostri Basilii Magni Caesareae Cappadociae Archiepiscopi*.

¹³ Veljamín Rutský bol kyjevský metropolita od roku 1613 do smrti v roku 1637 a súčasníkom Sv. Jozafáta Kuncewicza (1580 – 1623).

¹⁴ APF, *Congregazioni particolari (Ruteni)*, zv. XXIX, fol. 324-326. *Constitutiones Monachorum Ordinis S. Basilii M. Ruthenorum a Josepho Velamin Rutki Metropolita Russiae Instauratorum: Ex Congregationibus Generalibus ab anno 1617 celebratis excerptae, postrema vero Congregatione Generali Novogrodeci 1a Augusti 1686 recognitae, ac in ordinem redactae*.

¹⁵ APF, *Ungheria e Transilvania*, zv. VI. *Catalogus a varijs Haeresibus conversorum ad Fidem Catholicam in Hungaria, et Transylvania*.

Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania e Ungheria je zložený z dvoch zväzkov (1642 – 1760, 1761 – 1845). Do fondu sú zahrnuté aj vzácne dokumenty týkajúce sa kláštora na Černečej hore.¹⁶ Sú v ňom aj informácie o baziliánoch v Chorvátsku.

Fond Moscovia, Polonia, Ruteni poskytuje dvadsaťštyri zväzkov (1624 – 1892). Konkrétne v druhom, treťom a vo štvrtom zväzku je veľké množstvo dokumentov o baziliánoch v Poľsku a na Litve. Ide prevažne o listy baziliánskych novícov.

Pravidlá seminára pre gréckokatolíckych klerikov viedenského Barbarea¹⁷ sú prístupné v rukopise vo fonde Miscellanea I (Documenti vari). V tomto zväzku sa spomínajú aj dvaja kňazi a dvaja baziliánski mníši Mukačevského biskupstva:

„Alumnorum numerus, qui victum, atque vestitum, caeteraque omnia in virtute, et optimis disciplinis proficiendi subsidia gratis a Fundatione obtinebunt [...] Pro Regno Hungariae ex Dioecesi Munkaciensi Clerici IX. et Monachi Basiliani II.; ex Magno – Varadinensi Clerici VI. et ex Crisiensi item VI nec non pro Dioecesi Scepusiensi latina, in qua unus Decanatus Graeco-Catholicarum Parochiarum est, ad rationem harum providendarum II. Pro Magno Principatu Transylvaniae, et ex Dioecesi Fogariensi Clerici IX. ac tandem pro Regnis Gallitiae, et Lodomeriae ex Dioecesi quidem Leopoliensi VI. ex Premisliensi aequae VI. atque ex Congregatione Monachorum eorumdem Regnorum II.“¹⁸

Pre náš výskum je kľúčové aj pátranie po zdrojoch podobného charakteru, najmä tých, ktoré sa týkajú monastickej tradície. V tomto fonde sa nachádza aj dvojязыčné vydanie *Mníšských pravidiel* (1777), ktorých autorom je Vičentije Jovanović.¹⁹ Dielo je napísané paralelne v latinskom a cirkevnoslovanskom jazyku a pojednáva o srbskej mníšskej tradícii.²⁰

¹⁶ APF, Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania e Ungheria, zv. I, fol. 17-27. „Nos Theodorus Koriatovich Dei gratia Dux de Munkach Universis, et singulis, tam praesentibus, qua futuris, praesentes visuris, harum serie patefacimus, quod nos pro salute Animae nostrae fecimus costruere, et aedificare Monasterium

S. Nicolai Episcopi, et Confessoris prope Oppidum nostrum Munkacs, quod ad vitum, et morem Graecorum, vel Rutenorum consecrare, et ad eundem Monachos Rutenos constituimus, qui in perpetuum ibi Deo serviant, et ad Sustentionem eorumdem Monachorum Rutenorum de nostris propriis bonis dedimus.“

¹⁷ Barbareum je názov seminára pre gréckokatolíckych kňazov, ktorý založila Mária Terézia vo Viedni v roku 1774. Jozef II. zriadil v roku 1783 vo Ľvove všeobecný seminár, ktorý nahradil starý pápežský seminár vo Ľvove a tiež Barbareum.

¹⁸ APF, Miscellanea I (Documenti vari), fol. 315-351, nedatované. *Regii Seminarii Graeco-Catholici Viennae ad Sanctam Barbaram recens fundati leges, atque Institutiones.*

¹⁹ Vičentije Jovanović (Svätý Andrej v dnešnom Maďarsku, 1689 – Belehrad, 6. jún 1737) bol karlovackým a belehradským metropolitom srbskej ortodoxnej cirkvi od roku 1731. *Mníšske pravidlá* vydal v spolupráci s biskupmi 1. novembra 1733.

²⁰ APF, Miscellanea I (Documenti vari), fol. 102-162. „*Vincentius Divina miseratione orthodoxus Archiepiscopus Carlovicziensis, & totius in Regno Hungariae, partibusque annexis degentis orientalis Ecclesiae Graeci non uniti Ritus Illyricae Nationis Metropolitae, sacra dein omnium in iisdem Ditionibus constitutorum ejusdem Ritus Episcoporum Synodus.*“

Vo fonde Acta Congregationis de Propaganda fide vo zväzku CXVIII (1748) nachádzame aj zmienku o biskupovi Manuelovi Olšovskom zo dňa 16. augusta 1748.²¹

Vatikánsky apoštolský archív²² uchováva samostatný fond venovaný baziliánom a s nimi súvisiacim dokumentom. Vo fonde Basiliani (Indice 1188, zv. I – LXXXIII) sú však zhromaždené materiály hlavne z územia Talianska a Španielska. Bližšie sme skúmali zv. LXXV, ktorý obsahuje *Mnišske nariadenia* vydané v Ríme v roku 1578. Nariadenia sú v taliančine, ktorým predchádza latinské *praefatio*. Výskumný materiál tiež sprístupňuje fond viedenskej nunciatúry s inventárom fondov: T. Mrkonjić: *Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna, I, «Cancellaria e Segreteria» nn. 1904 - a.a. 1607 – 1939 (1940). Inventario*, 2008, LXVII, 911 pp.

Hlavné centrum pre štúdium východného kresťanstva v Ríme predstavuje Pápežský orientálny inštitút v Ríme (ďalej PIO).²³ Knižničné fondy okrem iného poskytujú mimoriadne bohatú zbierku viacjazyčného materiálu a literatúry k baziliánskej tradícii, zväčša v latinskom a talianskom jazyku.²⁴ Práve táto skutočnosť nám výrazne pomohla aj k finálnemu filologickému spracovaniu Bazilovičovho diela *Imago vitae monasticae* (PIO, lokácia: 233-2-0139) z hľadiska ortografie, morfológie, syntaxe a lexiky a k príprave na jeho vydanie. V tejto súvislosti je tiež dôležité upozorniť na dostupnosť jednotlivých zväzkov vedeckej série *Orientalia Christiana Analecta*. Pri práci sa nám dostala do rúk aj monografia od Petra Beresha s názvom *Lo sviluppo storico-giuridico della vita monastica nell'Eparchia di Mukachevo* (Roma 2016; PIO, lokácia: 256-2-0207). Publikácia predstavuje časť dizertačnej práce autora, ktorý sa venoval historicko-právnomu vývinu baziliánskej mnišskej tradície v prostredí historického Mukačevského biskupstva. Dielo je hodnotné aj z pohľadu archívnych prameňov v Archíve Kongregácie pre východné cirkvi a v Archíve generálnej kúrie Rádu sv. Bazila Veľkého v Ríme. Je dôležité spomenúť aj publikáciu *Litterae Basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae / paravit, adnotavit editionemque curavit Athanasius G. Welykyj* (Roma 1979, zv. I.: 1601 – 1730, zv. II.: 1731 – 1760; PIO, lokácia: 109-2-0012), ktorej autorom je Athanasius G. Welykyj. V oboch zväzkoch Welykyj prepísal vzácné dokumenty týkajúce sa baziliánskej tradície, ktoré sú k dispozícii vo Vatikánskom apoštolskom archíve. V prevažnej miere ide o fondy viedenskej nunciatúry. K ďalším relevantným, i keď starším publikáciám môžeme zaradiť nasledovné: *Nella tradizione basiliana* (L. Cremaschi 1997), *Initiatio monastica in liturgia bizantina – Officiorum schematis monastici magni et parvi necnon rasophoratus exordia et evolutio* (M. W. OSBM 1968), *Il monachesimo delle Origini* (M. Colombás Garcia, 1997), *Spiritual*

²¹ APF, Acta Congregationis de Propaganda fide, zv. CXVIII, fol. 214. *Mons. Michele Emanuele Olsavski Vescovo Rossense Vicario Aplico Munkacien in Ungaria ne supplica per la conferma.*

²² L'Archivio Apostolico Vaticano, Cortile del Belvedere, 00120 Città del Vaticano.

²³ Il Pontificio Istituto Orientale, Piazza di Santa Maria Maggiore 7, 00185 Roma.

²⁴ Štúdium materiálov sme mohli realizovať vďaka podpore Slovenského historického ústavu v Ríme, ktorý podporil naše dva projekty. Bližšie o tom pozri WILŠINSKÁ, Ľ.: La testimonianza della tradizione bizantino-slava in Slovacchia tratta dall'opera ascetica *Imago Vitae Monasticae* (Cassoviae, 1802) di Juraj Joannikij Bazilovič OSBM. In: *Slovak Studies. Rivista dell'Istituto Storico Slovacco di Roma*, 2016, roč. 2, č. 1-2, s. 39-47; WILŠINSKÁ, Ľ.: I Basiliani nello specchio delle fonti scritte legate alla tradizione bizantino-slava in Slovacchia a cavallo tra il XVIII e il XIX secolo. In: *Slovak Studies. Rivista dell'Istituto Storico Slovacco di Roma*, 2020, roč. 5, č. 1-2/2019, s. 93-100.

terminology in the Latin translations of the vita Antonii with reference to fourth and fifth century monastic literature (L. Th. A. Lorie SJ 1955).

Bohaté zbierky slovníkov a encyklopédií je možné nájsť vo Vatikánskej apoštolskej knižnici.²⁵ Z nich spomenieme slovník *Biblioteca sanctorum orientalium, Enciclopedia dei Santi, Le chiese orientale*, zv. I (A – Gio), Roma 1998). V sekcii *Stampati* je možné študovať staré pramene. Mali sme možnosť študovať latinský prameň *Ascetica. In quatuor partes distributa* (Romae 1748, lokácia: Stamp. Chig V, 2976) od Bazila Veľkého. Pod signatúrou R. G. Miscell. C.17 (int. 32) sme sa bližšie pozreli na zväzok, ktorý je zložený ako *Miscellanea* pastierskych listov, konkrétne *Abbatibus, & monachis Basilianis utriusque ritus, graeci, & latini, ubique terrarum sub obedientia romani pontificis, nostraque jurisdictionis existentibus, salutem, & benedictionem* od generálneho opáta Alexandra Aguada (Roma 1757).

Kultúra v karpatskom areáli je výsledkom trvalých kontaktov medzi latinskou a východnou cirkvou a duchovnou kresťanskou tradíciou. Svedčia o tom aj mnohé písomné pamiatky o východnej cirkvi napísané v latinskom jazyku. Latinské písomnosti z prostredia byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku poskytujú nielen možnosti na komparatívny výskum duchovnej a kultúrnej tradície byzantského obradu v komparácii s latinským konfesiónálnym prostredím, ale prinášajú nové inšpirácie aj pre neolatinistický výskum písomných prameňov.

Štúdia je súčasťou riešenia projektu VEGA 2/0025/18 *Každodennosť v interakcii latinskej a byzantskej kultúry na príklade karpatského regiónu v novoveku*.

Literatúra a zdroje:

- BASILOVITS, J. G.: *Imago vitae monasticae*. Cassovia: Ex Typografia Ellingeriana, 1802.
- DORULA, J.: *Slováci medzi starými susedmi (môžu byť aj Slováci starí?)*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2015.
- GALLONE, M. B.: *I basiliani: monachesimo greco nella storia, nella religione e nelle arti*. Bari : Arti grafiche Favia, 1973.
- HARAKSIM, L.: „Zlatý vek“ biskupa A. Bačinského a obrodenské obdobie A. Duchnoviča – dve epochy dejín Rusínov. In: Doruľa, J. (ed.): *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodenia po súčasnosť*. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2000, s. 10-36.
- IJSEWIJN, J. – SACRÉ, D.: *Companion to Neo-Latin Studies. Part II: Literary, Linguistic, Philological, and Editorial Questions*. Leuven : Leuven University Press, 1998.
- LACKO, M.: *Unio Uzhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia catholica*. Roma : Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, 1965, s. 193-256.
- LACH, M.: *Il contributo di Giorgio Giovanniccio Bazilovič OSBM alla formazione monastica dei Basiliani dell'eparchia di Mukačevo*. Košice : Dobrá kniha, 2010.
- ŠMATLÁK, S.: *Dejiny slovenskej literatúry I. (9. – 18. storočie)*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2002.

²⁵ La Biblioteca Apostolica Vaticana, Cortile del Belvedere V-00120 Città del Vaticano.

- WILŠINSKÁ, L.: Joannikij Juraj Bazilovič: Imago Vitae Monasticae / Obraz mnišského života. Štúdia a preklad. Na vydanie pripravila a preklad so štúdiou vyhotovila Ľubomíra Wilšinská. In: *Slavica Slovaca*, 2020, roč. 55, č. 4 (supplementum), s. 3-228.
- WILŠINSKÁ, L.: I Basiliani nello specchio delle fonti scritte legate alla tradizione bizantino-slava in Slovacchia a cavallo tra il XVIII e il XIX secolo. In: *Slovak Studies. Rivista dell'Istituto Storico Slovacco di Roma*, 2020, roč. 5, č. 1-2/2019, s. 93-100.
- WILŠINSKÁ, L.: O byzantsko-slovanskej monastickej tradícii na príklade latinskej literárnej tvorby Joannikija Juraja Baziloviča OSBM (1742 – 1821). In: Žeňuch, Peter a kol.: *Pohlady do problematiky cyrilskej písomnej tradície na Slovensku*. Vašíčková, S. – Wilšinská, L. (eds.). Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov – VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019, s.125-133.
- WILŠINSKÁ, L.: Slovensko-latinské vzťahy v literatúre z prostredia byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku. In: *Slavica Slovaca: XVI. medzinárodný zjazd slavistov v Belehrade. Príspevky slovenských slavistov*, 2018, roč. 53, č. 3-4 (supplementum), s. 151-157.
- WILŠINSKÁ, L.: La testimonianza della tradizione bizantino-slava in Slovacchia tratta dall'opera ascetica Imago Vitae Monasticae (Cassoviae, 1802) di Juraj Joannikij Bazilovič OSBM. In: *Slovak Studies. Rivista dell'Istituto Storico Slovacco di Roma*, 2016, roč. 2, č. 1-2, s. 39-47.
- ZAVARSKÝ, S.: K latinským pamiatkam spätým so zjednotenou cirkvou byzantsko-slovanského obradu na Slovensku (17. a 18. storočie) – prehľad výskumu. In: Žeňuch, Peter a kol.: *Pohlady do problematiky cyrilskej písomnej tradície na Slovensku*. Vašíčková, S. – Wilšinská, L. (eds.). Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov – VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019, s. 113-124.
- ZAVARSKÝ, S.: Správa z výskumu v Historickom archíve Kongregácie pre evanjelizáciu národov alebo «De Propaganda Fide» (APF) a v Archíve Kongregácie pre náuku viery (ACDF). In: *Slavica Slovaca*, 2016, roč. 51, č. 1, s. 83-84.
- ŽEŇUCH, P. – БЕЛЯКОВА, Е. В. – НАЙДЕНОВА, Д. – ZUBKO, P. – MARINČÁK, Š.: *Užhorodský rukopisný Pseudozonar. Pravidlá mnišského a svetského života z prelomu 16. – 17. storočia / Ужгородский рукописный Псевдозонар. Правила монашеской и светской жизни рубежа XVI-XVII вв. Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae, V.* Bratislava – Moskva – Soфія – Košice : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov – VEDA, vydavateľstvo SAV – Институт российской истории РАН – Кирило-Методиевски научен център БАН – Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka, 2018.

Towards Selected Latin Written Monuments of the Byzantine-Slavic Tradition in Slovakia – Archival Research

Research of written monuments in Latin language from the milieu of the Byzantine-Slavic tradition in Slovakia belongs to the main research intentions of the Jan Stanislav Institute of Slavistics. The paper builds on current knowledge of the research of Latin written monuments of the former Mukachevo diocese, which also extended to the territory of Eastern Slovakia in the past. Particularly important at the turn of the 18th and 19th centuries was the monastic tradition, which stood at the centre of church's life. The Basilian monks, with their monastic life in the monasteries, significantly contributed to the development of the spiritual life. Monasteries represented not only ascetical schools, but also intellectual centres, in which the monks led their daily lives and devoted themselves to writing important spiritual works. In the paper, we mainly present the findings from the research focused on the study of archival and library collections at Roman and Vatican institutions in 2015 and 2019.

Mgr. Eubomíra Wilšínská, PhD.
Slavistický ústav Jána Stanislava
Slovenskej akadémie vied
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
lubomira.wilsinska@savba.sk